

VIDES
INVESTĪCIJU
FONDS

No klimata pārmaiņu izpratnes līdz rīcībai Vidzemē un Kurzemē

Klimatneitralitātes aktivitāšu finanšu avoti ES un Latvijā. Pašvaldībām un Limbažu novadam pieejamais finansējums, tuvākie uzdevumi

Klimatneitralitāte – kas tas īsti ir?

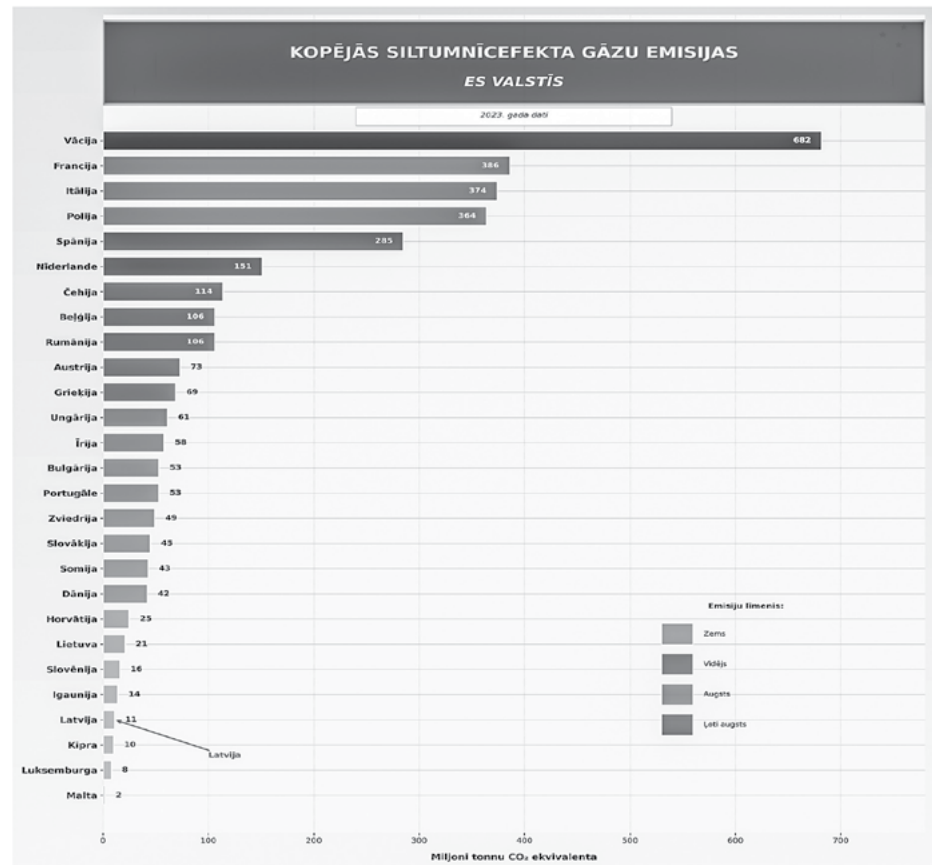
Klimatneitralitāte nozīmē, ka cilvēku darbības rezultātā atmosfērā netiek palielināts kopējais siltumnīcefekta gāzu daudzums. Praktiski tās ir divas lietas. Pirmkārt, mēs (vismaz daļa no mums) cenšamies radīt iespējami mazāk izmešu (piemēram, taupīt enerģiju, izmantot atjaunojamos energoresursus, pārvietoties videi draudzīgāk, radīt mazāk atkritumu). Otrkārt, to izmešu daļu, ko pilnībā novērst nevar, kompensējam ar mežu atjaunošanu vai citām dabiskām izmešu piesaistes metodēm. Klimatneitralitātes mērķis ir mazināt globālā klimata pārmaiņu ietekmi, saglabāt cilvēces dzīves kvalitāti un nodrošināt normālu eksistenci nākamajām paaudzēm – lai mazmazbērni mūs pieminētu ar labu vārdu. Mūsdienās modernās klimata neitralitātes politikas aizstāvji ir pārliecināti, ka klimats patiešām kļūst arvien siltāks un globālā temperatūra palielinās. Viņi min datus, ka pēdējā laikā (2015.–2024. g.) ir bijusi augstākā reģistrētā temperatūra, atmosfērai sasilstot par vairāk nekā 0,2 °C desmitgadē, galvenokārt cilvēku izraisīto siltumnīcefekta gāzu emisiju dēļ. Savukārt teorijas pretinieki apgalvo, ka pasaule pamazām kļūst siltāka pēc aukstajiem viduslaikiem, un tas ir normāls process.

Šeit noteikti jāpiebilst, ka Latvijas izmešu daudzums pasaulē ir 0,02% – tāpat ļoti niecīgs. Pusi pasaules izmešu rada Ķīna, Indija un ASV, kas par klimata mērķiem neko daudz nesatraucas. Eiropas Savienība (ES) ir pieņēmusi stingrus klimatneitralitātes noteikumus. ES vainas sajūtu pamato fakts, ka 2023. gadā ES bija ceturrtā lielākā siltumnīcefekta gāzu emisiju radītāja pasaulē pēc Ķīnas, ASV un Indijas. Tomēr ES daļa pasaules siltumnīcefekta gāzu emisijās samazinājās no 15,2% 1990. gadā līdz 6% 2023. gadā. ES iniciatīvas ir dažādas un visaptverošas, jāpieemin arī, ka no 2035. gada ES tirgū varēs laist tikai jaunus bezemisiju automobiļus (kuri nerada CO₂ emisijas). Proti, auto ar iekšdedzes dzinējiem vairs nebūs nopērkami.

Eiropas Savienības stratēģija un atbalsts

ES ir noteikusi ļoti ambiciozu, pat pagaidām, šķiet, neiespējamu mērķi – līdz 2050. gadam kļūt klimatneitrālai. Tas nozīmē būtiski samazināt siltumnīcefekta gāzu emisijas visās nozarēs: enerģētikā, transportā, rūpniecībā, lauksaimniecībā un būvniecībā. Šī politika cieši saistīta ar ES iniciatīvu *Fit for 55*, kuras mērķis ir līdz 2030. gadam samazināt izmešus vismaz par 55% salīdzinājumā ar 1990. gadu. Šādas pārmaiņas prasa ļoti lielus ieguldījumus, tāpēc ES, lai palīdzētu dalībvalstīm, pašvaldībām un uzņēmumiem īstenot klimata projektus un pāriet uz videi draudzīgākiem risinājumiem, piedāvā materiālu palīdzību – dažādus finanšu instrumentus:

- Kohēzijas politika (Eiropas Reģionālās attīstības fonds, ERAF) – atbalsts reģionālajai attīstībai, energoefektivitātei un infrastruktūrai;
- Atveseļošanas un noturības mehānisms (RRF) – aptuveni 700 miljardu eiro investīcijām reformās un projektos, tostarp klimata jomā;
- *LIFE* programma – vienīgā ES pro-

gramma, kas pilnībā veltīta vides un klimata jautājumiem;

- *Horizon Europe* – finansējums pētniecībai un inovācijām;
- īpašas iniciatīvas, piemēram, ES pilsētu klimata misija.

Interesanti, ka pilsētu klimata misija palīdz 100 pilsētām, arī Rīgai, jau līdz 2030. gadam kļūt klimatneitrālām. Šīs pilsētas darbojas kā *izmēģinājumu poligoni*, kuros tiek testēti jauni risinājumi, ko vēlāk var izmantot arī citviet Eiropā.

Latvijā 2021.–2027. gadā klimata mērķiem caur kohēzijas politiku pieejami aptuveni 1,4 miljardi eiro, savukārt RRF līdz 2026. gadam nodrošina vēl apmēram 0,82 miljardus eiro. Būtisku atbalstu sniedz arī Eiropas Investīciju banka, finansējot dažādus enerģētikas un klimata pasākumus.

Latvijas nacionālā klimata neitralitātes politika un finansējuma avoti

Latvijas klimata politika balstās gan uz ES mērķiem, gan uz valsts plānošanas dokumentiem. Galvenais no tiem ir Latvijas Nacionālais enerģētikas un klimata plāns 2021–2030 (NEKP), kurā noteikti mērķi emisiju samazināšanai, energoefektivitātes uzlabošanai un atjaunojamo energoresursu izmantošanai.

Šis plāns ir saskaņots ar 2016. gada Parīzes nolīgumu, kura mērķis ir ierobežot globālās temperatūras pieaugumu līdz 1,5–2 °C. Dokuments nosaka ES regulas (juridiski saistoši tiesību akti, kas jāpieņem pilnībā un visās ES dalībvalstīs), lai samazinātu oglekļa dioksīda nokļūšanu atmosfērā no 2020. gada. Tātad vienotais ES regulējums visām dalībvalstīm nodrošina vienu virzienu un nevienai nedod nepamattas priekšrocības iekšējā tirgū.

Dalībvalstīm savos plānos jāaptver piecas galvenās enerģētikas politikas jomas:

1. dekarbonizācija (izmešu samazinājums, izmantojot atjaunojamās enerģijas avotus);
2. energoefektivitāte;
3. enerģētiskā drošība;
4. iekšējais enerģijas tirgus (vienādi noteikumi visā ES);
5. pētniecība, inovācija un konkurētspēja.

Papildus ES finansējumam Latvijā darbojas arī nacionālie instrumenti, piemēram, Latvijas Vides aizsardzības fonda projektu konkursi, kas nereti piedāvā pat 100% finansējumu pašvaldību klimata projektiem.

Papildu finansējums klimata pasākumiem Latvijā tiek iegūts no ES emisiju tirdzniecības sistēmas (ETS). Uzņēmumiem tiek piešķirtas emisiju kvotas, ko var pirt vai pārdot. Ienākumi no šo kvotu izsolēm nonāk valsts budžetā un tiek izmantoti klimata projektiem. Sistēma darbojas kopš 2005. gada un attiecas uz lielākajiem piesārņotājiem – enerģētiku, rūpniecību un aviāciju.

Valsts kontrole skeptiska

Valsts kontrole (VK) pagājušā gada sākumā revīzijas ziņojumā norādīja uz nopietniem riskiem – Latvija var neizpildīt 2030. gada klimata mērķus. Galvenie iemesli ir nepietiekams finansējums, neskaidras prioritātes un vāji uzraudzības mehānismi. Trūkst starposma rādītāju, kas ļautu regulāri izvērtēt progresu un laikus koriģēt rīcību. Arī Klimata un enerģētikas ministrijai joprojām trūkst efektīvu instrumentu politikas īstenošanai, uzskatīja VK.

Finanšu instrumenti klimata mērķu īstenošanai

ES piedāvātie finanšu instrumenti atšķiras pēc mērķiem un izmantošanas veida:

- kohēzijas politika (ERAF/CF) – ēku siltināšana, atjaunojamā enerģija, infrastruktūra;

- RRF – reformas un lielas investīcijas ar ilgtermiņa ietekmi;
- *LIFE* programma – praktiski vides un klimata projekti;
- *Interreg* – pārrobežu sadarbība un kopīgi reģionālie risinājumi.

Latvijā būtiskākie instrumenti ir ERAF un RRF, kuros liela daļa līdzekļu paredzēta tieši klimata mērķiem.

Pašvaldību loma

Viens no svarīgākajiem klimata politikas īstenošanai ir pašvaldības, jo tās vislabāk pārzina vietējās vajadzības. Daudzas pašvaldības izstrādājušas ilgtspējīgas enerģētikas un klimata rīcības plānus (SECAP), kas palīdz gan plānot pasākumus, gan piesaistīt finansējumu.

Pašvaldībām pieejami vairāki finansējuma avoti, tostarp:

- EUCF (*EU City Facility*) – līdz ~60 000 eiro plānošanai un investīciju sagatavošanai;
- Vides aizsardzības fonda projekti – līdz 100% finansējums;
- Kohēzijas fonda atbalsts infrastruktūras un enerģētikas projektiem.

Limbažu novada pašvaldības aktivitātes

Limbažu novadā īstenoti vairāki energoefektivitātes projekti, tostarp LED apgaismojuma ieviešana vairāk nekā 35 objektos. Tas samazina elektroenerģijas patēriņu un emisijas. Projektus īsteno arī SIA *Limbažu siltums*, uzstādot saules elektrostacijas un modernizējot notekūdeņu attīrīšanas iekārtas. Arī plānotais vēja elektrostaciju parks *Limbaži*, ja tiks realizēts, varētu būtiski palielināt atjaunojamās enerģijas ražošanu. Tāpat novads piedalās *Interreg* projektā *Commit Climate*, kas palīdz ar digitāliem rīkiem plānot emisiju samazināšanu.

Limbažu novads ir izstrādājis SECAP 2024.–2030. gadam, kas kalpo par pamatu gan rīcībai, gan ES finansējuma piesaistei. Pašvaldības budžetā paredzēti līdzekļi energopārvaldības sistēmas izveidei. Galvenie plānošanas dokumenta secinājumi:

- 82% emisiju rada transports;
- pašvaldības ēkas rada mazāku daļu, bet tās ir vieglāk ietekmējamās;
- liels potenciāls ir daudzdzīvokļu ēkās un privātajā transportā.

Līdz 2030. gadam novadā plānots samazināt emisijas vismaz par 11%, uzlabot ēku energoefektivitāti, ieviest LED apgaismojumu, uzstādīt saules paneļus, attīstīt elektroproduktu un veloinfrastruktūru, kā arī informēt iedzīvotājus par enerģijas taupīšanu.

Secinājumi

Klimatneitralitātes sasniegšana pagērē koordinētu darbu ES, valsts un pašvaldību līmenī. Finansējums ir pieejams, taču izšķiroša nozīme ir skaidriem plāniem un spējai sagatavot kvalitatīvus projektus. Gan Limbažu, gan Dienvidkurzemes novads demonstrē piemēru, kā vietējā līmenī iespējams mērķtiecīgi virzīties uz klimatneitralitāti, vienlaikus piesaistot ārējo finansējumu un uzlabojot dzīves kvalitāti.

Sagatavoja **Edmunds IMŠA**

EKII
EMISIJAS KVOTU
IZSOLĪŠANAS
INSTRUMENTS

Par projekta «No klimata pārmaiņu izpratnes līdz rīcībai Vidzemē un Kurzemē» saturu atbild projekta īstenotājs SIA «Izdevniecība Auseklis». Projekta Nr. EKII-9/14.